

Vammaisfoorumi ry
Handikappforum rf
Finnish Disability Forum

27.9.2022

Eduskunta
Sivistysvaliokunta
siv@eduskunta.fi

Asia: HE 154/2022 vp Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 2023

Vammaisfoorumi ry kiittää sivistysvaliokuntaa mahdollisuudesta jättää kirjallinen asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä valtion talousarvioksi 2023. Asiantuntijalausunnossaan Vammaisfoorumi keskittyy sivistysvaliokunnan pyynnön mukaisesti seuraaviin teemoihin:

- osaavan työvoiman saatavuus (erityisesti tavoite: 50 % nuorista ikäluokista suorittaa korkeakoulututkinnon) ja kohtaanto (jatkuva oppiminen)
- tutkimus ja kehittämistoiminta (kohti 4 %:n investointitavoitetta)
- opettajankoulutus, suomalaisen opettajankoulutuksen kehittäminen
- kulttuuri koronasta selviytymisen ja valtionrahoituksen näkökulmasta
- liikunta, erityisesti lasten hyvinvoinnin tukemisen näkökulmasta

Vammaisfoorumi on 27 valtakunnallisen vammaisjärjestön yhteistyöjärjestö, jonka tarkoituksena on YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan sopimuksen mukaisesti edistää vammaisten ihmisten tasa-arvoa ja yhdenvertaisen osallistumisen mahdollisuuksia yhteiskunnassa. Vammaisfoorumi edustaa jäsenjärjestöjensä kautta noin 220 000 vammaista ja pitkäaikaissairasta ihmistä. Vammaisfoorumi ottaa yllä mainittuihin teemoihin kantaa eri tavoin vammaisten ihmisten näkökulmasta. Ohjenuorana Vammaisfoorumilla on perus- ja ihmisoikeuksien, erityisesti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 27/2016) kansallinen toimeenpano sekä laintasoisena voimassa olevan YK:n vammaissopimuksen näkyminen käytännössä.

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus

Vammaisfoorumi kiinnittää huomiota YK:n vammaissopimukseen ja Euroopan Unionin perusoikeuskirjaan. YK:n vammaissopimuksen läpileikkaavina, valtioita velvoittavina periaatteina ovat muun muassa yhdenvertaisuuden, esteettömyyden ja osallisuuden toteutuminen. Näiden periaatteiden tulee näkyä hallituksen esityksessä eduskunnalle

valtion talousarvioksi vuodelle 2023. Vammaisfoorumi muistuttaa, että YK:n vammaissopimus on Suomea sitovaa lainsäädäntöä.

Koulutusta käsittelee yleissopimuksen 24 artikla. Artiklan säännökset velvoittavat takaamaan yhdenvertaisen oikeuden koulutukseen. Vammaisia ihmisiä ei saa sulkea koulutusjärjestelmän ulkopuolelle vammaisuuden vuoksi. Lisäksi vammaisia ihmisiä varten on tehtävä heidän yksilöllisten tarpeidensa mukaiset kohtuulliset mukautukset.

YK:n vammaissopimuksen 9 artikla käsittelee esteettömyyttä ja saavutettavuutta. Se kattaa laajasti kaiken rakennetusta ympäristöstä viestintään sekä erilaisiin palveluihin mukaan luettuna sähköiset palvelut.

YK:n vammaissopimuksen 30 artikla käsittelee oikeutta osallistua kulttuurielämään, virkistys- ja vapaa-ajantoimintaan ja urheiluun. Sen mukaan sopimuspuolet tunnustavat vammaisten ihmisten oikeuden osallistua yhdenvertaisesti muiden kanssa kulttuurielämään sekä toteuttavat asianmukaiset toimet järjestääkseen vammaisille ihmisille mahdollisuuden kehittää ja käyttää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään paitsi omaksi hyödykseen myös yhteiskunnan rikastamiseksi. Lisäksi sopimuspuolet toteuttavat asianmukaiset toimet, jotta vammaiset ihmiset voivat osallistua yhdenvertaisesti muiden kanssa virkistys-, vapaa-ajan- ja urheilutoimintaan.

Perustaidot ja osaamisen tuki, opetuksen laatu sekä tasa-arvo

Oppivelvollisuuden laajentaminen on johtanut ammatillisten erityisoppilaitosten hakijamäärien kasvuun. Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan tämä on edelleen johtanut siihen, että moni vaativaa erityistä tukea ammatillisessa koulutuksessa tarvitseva nuori on jäänyt ilman paikkaa ammatillisessa erityisoppilaitoksessa. Monelle vammaiselle nuorelle ammatillisen erityisoppilaitoksen tarjoama tuki ammatillisissa opinnoissa on välttämätön edellytys opintojen sujumiselle. Tilanne on vaikea vammaiselle nuorelle, jonka opinnot olisi tarkoituksenmukaisinta ja yksilöllisen tarpeen mukaisinta järjestää ammatillisessa erityisoppilaitoksessa, mutta aloituspaikkojen niukkuuden vuoksi hän on pakotettu opiskelemaan yleisessä ammatillisessa oppilaitoksessa. Tilanne on vaikea myös yleisille ammatillisille oppilaitoksille, joissa ei ole osaamista tai resursseja kohdata vaativaa erityistä tukea tarvitsevia opiskelijoita. Toinen ongelmakohta liittyy vammaisiin aikuisiin, jotka syystä tai toisesta ovat hakeutumassa koulutukseen ammatillisiin erityisoppilaitoksiin. Koska oppivelvollisuusiän nostamisen myötä monet aloituspaikat on varattu oppivelvollisille, vammaiset aikuiset jäävät valitsematta, sillä aloituspaikkoja ei ole enää heitä varten.

Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaa koulutusta (TELMA) järjestävät Suomessa ammatilliset erityisoppilaitokset. Työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaan koulutukseen hakeutuvat usein juuri sellaiset nuoret, joiden mahdollisuudet työllistyä avoimille työmarkkinoille ovat selkeästi heikentyneet, ja joiden mahdollisuuksia suorittaa toisen asteen ammatillinen perustutkinto ja elättää itsensä omalla työllään voidaan pitää ikätovereihin verrattuna selkeästi heikompina. Tätä ryhmää voidaan perustellusti pitää erittäin haavoittuvassa asemassa olevana. Vammaisfoorumin arvion mukaan hakijamäärät TELMA-koulutuksiin ovat oppivelvollisuuden laajentumisen myötä kasvaneet, ja monet ovat jääneet ilman opiskelupaikkaa TELMA-koulutuksessa. Tilanne on vaikea, sillä näille vammaisille nuorille TELMA-koulutus on toisen asteen koulutuksen viitekehyksessä ainoa soveltuva koulutus.

Vammaisfoorumin mielestä hakijamäärien kasvu ammatillisiin erityisoppilaitoksiin ja työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaan koulutukseen sekä, osittain edellisestä kehityksestä kumpuavana, vaativaa erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden määrän kasvu yleisissä ammatillisissa oppilaitoksissa on merkittävä haaste. Vammaisfoorumi on huolissaan siitä, että hallituksen esityksessä vuoden 2023 talousarvioksi ei näytetä tiedostavan tätä kehityskulkua eikä ammatillisen koulutuksen (mukaan luettuina ammatilliset erityisoppilaitokset) kasvanutta rahoitustarvetta.

Hallituksen esityksessä valtion talousarvioksi asetetaan varhaiskasvatukselle, esi- ja perusopetukselle sekä vapaalle sivistystyölle toiminnallisia tavoitteita. Yhden tavoitteen mukaan opetuksen ja varhaiskasvatuksen laatu ja tasa-arvo vahvistuvat, oppimistulokset parantuvat, eriarvoisuus vähentyy ja varhaiskasvatuksen osallistumisaste nousee. Vammaisfoorumi esittää, että tähän lisätään yhdenvertaisuuden lisääntyminen. Vammaisten lasten ja nuorten sekä vammaisten vanhempien tai huoltajien näkökulmasta tämä on oleellinen seikka. On perusteltua, että yhdenvertaisuus lisätään tasa-arvon rinnalle kohtiin, jossa tällä hetkellä on mainittu pelkkä tasa-arvo.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tavoitteena todetaan, että kehitetään varhaiskasvatus- ja koulutustoimijoiden digitaalisia palveluita ja oppimateriaaleja sekä niiden yhteen toimivuutta, parannetaan oppijoiden medialukutaitoa ja tieto- ja viestintäteknologista osaamista sekä vahvistetaan kansalaisten digitaalista sivistystä. Vammaisfoorumi huomauttaa, että kaikkiin digitaalisiin palveluihin on kytkettävä saavutettavuuden varmistaminen. Ellei tätä varmisteta, esimerkiksi digitaalisia palveluja apuvälineiden (kuten ruudunlukuohjelma) avulla käyttävien näkövammaisten lasten, nuorten ja aikuisten mahdollisuudet digitalisaation käyttämiseen ovat olemattomat. On muistettava, että kyse on yhtä lailla oppilaista ja opiskelijoista kuin huoltajista tai koulutussektorilla työskentelevistä ammattilaisista.

Hallituksen esityksen selvitysosassa todetaan, että valtakunnallinen oppimis- ja ohjauskeskus Valteri tukee lähikouluperiaatteen toteutumista ja edistää yhdessä kotikunnan kanssa tuen tarpeessa olevan koulunkäyntiä monialaisella asiantuntijuudella. Vammaisfoorumi muistuttaa, että oppimis- ja ohjauskeskus Valterin resurssit tähän on taattava. Lisäksi on aiheellista muistuttaa kuntia, että oppimis- ja ohjauskeskus Valterin tuen käyttäminen vammaisen oppilaan koulunkäynnin sujuvuuden varmistamiseksi on tärkeää. On havaittavissa, että kunnat säästävät eivätkä käytä tarjolla olevia palveluja vaan pyrkivät toimimaan ilman tukea ja ohjausta, mikä on omiaan heikentämään vammaisen oppilaan yhdenvertaista oikeutta oppia.

[Osaavan työvoiman saatavuus \(erityisesti tavoite: 50 % nuorista ikäluokista suorittaa korkeakoulututkinnon\) ja kohtaanto \(jatkuva oppiminen\)](#)

Hallituksen esityksessä talousarvioksi vuodelle 2023 todetaan, että suomalaisten koulutus- ja osaamistaso on kansainvälisesti vertaillen edelleen korkea, mutta kehityksessä on huolestuttavia merkkejä. Vammaisten ihmisten koulutustaso on valtaväestön koulutustasoa matalampi. Ero on huomattava. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ylläpitämä näkövammarekisteri esittää tilastotietoa muun muassa näkövammaisten koulutustasosta. Näkövammarekisterin tilastojen mukaan työikäisistä näkövammaisista 35 % oli saanut vain perusasteen koulutuksen (21 % koko väestössä). Keskiasteen koulutuksen saaneiden osuus oli näkövammaisilla 44 %, koko väestössä osuus oli hieman

korkeampi, 45 %. Korkea-asteen osuus oli näkövammaisilla 21 % (34 % koko väestössä). Vähintään korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus näkövammaisilla on 60 % koko väestön vastaavasta osuudesta. Pelkän perusasteen varassa olevia on näkövammaisissa 1,7-kertaa enemmän kuin koko väestössä.

Vammaisfoorumi huomauttaa, että vammaisten nuorten ohjauksessa jatko-opintoihin on edelleen puutteita. Ohjaustyötä tekevällä henkilöstöllä ei välttämättä ole osaamista vamman aiheuttamista toiminnallisista haitoista tai niiden laajuudesta, apuvälineistä, lakisääteisistä palveluista ja kohtuullisista mukautuksista. Ohjaustyötä leimaavat liian usein puutteellinen käsitys vamman aiheuttamista rajoitteista, omat ja muiden ennakkokäsitykset ja silkka tietämättömyys. Moni vammainen nuori haluaisi jatkaa perusasteen jälkeen opintojaan lukiossa, mutta heidät ohjataan opiskelemaan ammatilliseen oppilaitokseen tai ammatilliseen erityisoppilaitokseen, koska heidän ei arvioida pärjäävän lukiossa. Tämä arvio valitettavasti liian usein perustuu ennakkokäsityksiin sekä puutteellisiin tietoihin opiskelun tukitoimista, apuvälineistä ja yhdenvertaisuuslain mukaisista kohtuullisista mukautuksista.

Puutteita on myös lukioiden ja korkeakoulujen kyvyssä kohdata ja tukea vammaisia opiskelijoita. Edellä mainituissa oppilaitoksissa opiskelevat vammaiset opiskelijat kohtaavat muita enemmän vastoinkäymisiä liittyen esimerkiksi opiskelumateriaalien ja digitaalisten järjestelmien (sisältävät oppimisolustat, oppimateriaalit ja muut digitaaliset palvelut, joita opiskelijan on käytettävä) saavutettavuuteen, tilojen esteettömyyteen ja puutteellisiin erityisjärjestelyihin. Etenkin viime vuosien aikana useat sokeat korkeakouluopiskelijat ovat kohdanneet merkittävästi opintoja vaikeuttavia, hidastavia ja uskoa sokeana opiskelun mahdollisuuksiin heikentäviä ongelmia korkeakoulujen digitaalisten järjestelmien kanssa. Syksyllä 2022 vastaavaa on tullut esiin myös sokeiden lukiolaisten kohdalla. Vammaisfoorumi muistuttaa, että YK:n vammaissopimus ja yhdenvertaisuuslaki koskevat myös näitä tahoja, joten vammaisten opiskelijoiden opiskelun sujuvuus ja opintojen eteneminen on varmistettava.

Jatko-opintoihin ohjaamisen puutteiden vuoksi moni lukio-opinnoista haaveillut vammainen nuori päätyy opiskelemaan ammatilliseen oppilaitokseen alaa, joka häntä ei kiinnosta. Tästä on yleensä seurauksena ongelmia työllistymisvaiheessa sekä kasvanut työttömyyden riski. Pidemmällä aikajänteellä seurauksena on usein köyhyyttä ja syrjäytymistä.

Toinen mittava ongelma on jo alkaneiden lukio- tai korkeakouluopintojen keskeytyminen puutteellisten tukitoimien vuoksi. Liian moni vammainen opiskelija jää yksin kamppailemaan koulutuksen järjestäjän tai korkeakoulun kanssa tukitoimien järjestämisestä ja saavutettavuuden ongelmista, uupuu ja päätyy keskeyttämään opinnot. Tästäkin on pidemmällä aikajänteellä usein seurauksena kasvanut köyhyyden ja syrjäytymisen riski.

Vammaiset nuoret muodostavat alihyödynnetyn ryhmän osaavan työvoiman saatavuuden ongelmaa ratkaistaessa. Moni vammainen nuori suorittaisi lukion, jatkaisi opintojaan korkeakoulussa ja siirtyisi työelämään, jos he saisivat opintopolulle edes sen tuen, jota lainsäädäntö jo nyt yhdenvertaisuuden, vammaisille suunnattujen palvelujen ja oppimateriaalien saavutettavuuden saralla edellyttää.

Osaavan korkeakoulutetun työvoiman saatavuus on kriittisen tärkeää Suomen tulevaisuuden kannalta ja vammaisten nuorten rooli tämän tavoitteen saavuttamisessa ei juurikaan näy hallituksen esityksessä vuoden 2023 talousarvioksi. Vammaisfoorumi ehdottaa, että lukiokoulutuksen toiminnalliseksi tavoitteeksi asetetaan vammaisten opiskelijoiden tukimuotojen ja lukiokoulutuksen kehittäminen niin, että lukiokoulutus pystyisi tulevaisuudessa paremmin vastaamaan yhdenvertaisesti kaikkien lukiossa opiskelevien tarpeisiin. Korkeakoulutuksen toiminnalliseksi tavoitteeksi tulisi myös asettaa vammaisten opiskelijoiden opiskelun tuen kehittäminen. Näihin velvoittaa myös YK:n vammaissopimus.

Tutkimus ja kehittämistoiminta (kohti 4 %:n investointitavoitetta)

Vammaisfoorumilla ei ole teemaan huomioita.

Opettajankoulutus, suomalaisen opettajankoulutuksen kehittäminen

Vammaisfoorumin näkemyksen mukaan suomalaisessa opettajankoulutuksessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota opettajien ammattitaitoon vammaisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Opettajien osaamisen puutteet käyvät ilmi haasteissa vammaisen oppilaan ja opiskelijan kohtaamisessa ja ohjaamisessa. Vammaisuutta ja sen monimuotoisuutta tulisi käsitellä nykyistä merkittävästi enemmän opettajien koulutuksessa.

Yhdenvertaisuuden käytännön toteuttaminen oppilaitoksissa on tosiasiaa opettajien harteilla ja tästä syystä erityisesti lainsäädännön tuntemuksen painottaminen opettajankoulutuksessa tulisi olla kehityksen painopiste. Kaikilla koulutusasteilla oppilaitoksissa yhdenvertaisuutta, tukitoimia, kohtuullisia mukautuksia ja saavutettavuutta koskevan lainsäädännön tuntemus on välillä hyvin heikkoa. Osittain tämän vuoksi vammaisten nuorten lakisääteiset oikeudet eivät toteudu. Vammaisfoorumin mielestä opettajankoulutuksen kehittämisessä tulisi ottaa paremmin huomioon vammaisten oppilaiden ja opiskelijoiden tarpeet ja yhdenvertaisuuden toteutuminen.

Vammaisfoorumi on huolissaan viime aikoina mediassa inklusion ympärillä käydyn keskustelun piirteistä. Inklusiosta ei saisi tulla peikkoa opettajille tai opetusjärjestelmälle. Sen sijaan inklusiota tulisi edelleen kehittää yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Vammaisjärjestöt osallistuvat mielellään opettajankoulutuksen ja hyvien käytäntöjen kehittämiseen.

Kulttuuri koronasta selviytymisen ja valtionrahoituksen näkökulmasta

Saavutettavuuskirjasto Celia on saavutettavan kirjallisuuden ja julkaisemisen asiantuntijakeskus, joka tukee lukemisesteisten ihmisten yhdenvertaisia mahdollisuuksia lukemiseen, oppimiseen ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Celia tuottaa ja välittää kirjallisuutta saavutettavassa muodossa, kuten äänikirjoina ja pistekirjoina, yhteistyössä kirjastojen ja kustantajien kanssa sekä tarjoaa neuvontaa saavutettavassa julkaisemisessa.

Vammaisfoorumi pitää välttämättömänä, että Celian riittävät resurssit turvataan valtion talousarviossa. Celia tuottaa kaunokirjallisuutta sekä oppimateriaalia. Jotta näkövammaiset, ja muut Celian kohderyhmään kuuluvat ihmiset, voivat nauttia

kirjallisuudesta sekä suorittaa opintoja yhdenvertaisesti muiden kanssa, Celian on kyettävä tuottamaan riittävästi materiaalia. Esimerkiksi korkeakouluopiskelijat tarvitsevat tutkintovaatimuksiin sisältyvien kirjojen ohella myös muuta kirjallisuutta. Työssäkäyvät tarvitsevat ammattikirjallisuutta ja mahdollisesti lisä- ja täydennyskoulutuksissa käytettävää kirjallisuutta. Myös vapaassa sivistystyössä esimerkiksi kieliopinnoissa tarvitaan kirjallisuutta. Näiden saaminen on näkövammaisille ja muille lukemisesteisille usein hyvin ongelmallista.

Liikunta, erityisesti lasten hyvinvoinnin tukemisen näkökulmasta

Esityksessä valtion talousarvioksi vuodelle 2023 todetaan, että määrärahalla tuetaan lasten ja nuorten toiveisiin vastaavaa harrastustoimintaa paikallis- ja aluetasolla sekä lasten ja nuorten harrastamisen sekä perheiden hyvinvoinnin yhteensovittamista siten, että harrastustoiminta toteutetaan pääsääntöisesti koulupäivän yhteydessä. Vammaisfoorumi muistuttaa, että koulupäivän yhteydessä toteutettavan harrastustoiminnan tulee olla mahdollista myös vammaisille lapsille ja nuorille. Esityksessä todetaan, että järjestämällä mieluinen maksuton harrastusmahdollisuus edistetään lasten ja nuorten hyvinvointia, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Yhdenvertaisuutta ei edistetä, ellei myös vammaisilla lapsilla ja nuorilla ole vastaavaa mahdollisuutta.

Vammaisfoorumi pitää tärkeänä, että kouluissa pyritään pois eriyttämisestä ja kohti yhdenvertaista koululiikuntaa muiden kanssa. Koulussa luodaan perusta ja into myöhäisempään liikuntaharrastukseen. Koululiikunnan saralla yhdenvertainen ja inklusioon pohjautuva toimintakulttuuri on välttämätöntä. Myös vammaiset lapset ja nuoret haluavat pitää kunnostaan huolta ja mahdollisesti harrastaa kilpaurheilua. Joukkuelajit myös lisäävät yhteisöllisyyttä ja apuvälineillä sekä koulunkäynnin ohjaajan tai henkilökohtaisen avustajan tuella osallistuminen voidaan mahdollistaa. Oppilas ja hänen perheensä tulee ottaa mukaan suunnitteluun, jotta tarpeet ja mahdollisuudet tulevat huomioituksi. Yhteistyö on avainasemassa yhdenvertaisen koululiikunnan kehittämisessä.

Yhdyspintatyöskentelyä lisäämällä voidaan löytää oman kunnan liikuntatoimesta apuvälineitä, joita voi vuokrata myös valtakunnallisilta järjestöiltä. Ennen kaikkea tarvitaan tahtoa saada asiat järjestymään. Valtakunnalliset vammaisjärjestöt osallistuvat mielellään koululiikunnan kehittämiseen saamiensa kokemusten pohjalta. Osaamista on myös esimerkiksi Suomen Paralympiakomitealla.

Liikunnan kohdalla kiinnitetään huomiota sukupuolten tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Vammaisfoorumi huomauttaa, että sukupuolten ohella on aiheellista kiinnittää huomiota ja ottaa tavoitteeksi eri ihmisryhmien yhdenvertaisuus.

Lisätietoja

Vammaisfoorumin puheenjohtaja Näkövammaisten liiton järjestöjohtaja Sari Kokko
050 401 5802, sari.kokko@nkl.fi

Vammaisfoorumi ry

Sari Kokko
puheenjohtaja

Anni Kyröläinen
pääsihteeri